

SPLITSKA SUDĀMJA

Festa sancti Domnii 7. svibnja. Splitska svetkovina svetoga Dujma (Dujmo/Domnio), biskupa i mučenika solinskog. Umro 10/11. IV. 304. godine za cara Dioklecijana¹, u čiji je mauzolej u Splitu preneseno kasnije Dujmovo tijelo i našlo ondje trajno počivalište, a njegov duh, njegova svetost, njegov kult, izišli su iz toga katedralnoga hrama i postali sveopće splitska svetkovina. Njegova *Sudamja*.

Ovo blagdansko ime izražava svojim likom ranu romansko-hrvatsku simbiozu u Splitu i okolici. Na toj su zemlji Hrvati od svoje doseobe na more². Ulazili su postupno u sam romanski grad, u kojem će kasnije hrvatski kraljevi, Tomislav i Zvonimir, sudjelovati na čuvenim crkvenim saborima, priznavajući jurisdikciju te drevne latinske biskupije na svojem kraljevstvu.

Hrvati su vjerojatno već od svojega pokrštavanja u splitskoj okolici, na predgrađima toga grada, prihvatili štovanje toga sveca, čije moći Romani, nakon što im Hrvati s Avarima osvajaju i ruše Solin, prenose u Split. Ime njegove svetkovine Hrvati primaju u svoj jezik, zajedno s njima nerazumljivim pridjevom *san(c)tu-* (> **sqtʷ* > *su(t)-*) kao jedinstveno ime: **Sudumja*/**Sudujma* (= festa santi Dumij)³.

¹ Lexikon für Theologie und Kirche, knj. 3, Verlag Herder Freiburg 1959, st. 500, s.v. *Domnius*. Legenda sv. Dujma smatra izravnim Petrovim učenicom, pa su neki držali da solinsko-splitska biskupija potječe iz apostolskih vremena.

² O njihovoj prisutnosti izvan gradskih zidina po Varošu, Lučcu, Splitskom polju i drugdje svjedoči mnogobrojna toponimija. Vidi P. Skok, *Postanak Splita*. Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, sv. 1, Dubrovnik 1952, 19—62 (pokrata: P. Skok, *Postanak Splita*).

³ Začudo, osim blagdanskog imena *Sudamja*/*Sudajma* nema u splitskoj okolici toponima s imenom sv. Dujma tako tvorena, premda je to područje obilato toponimima tvorenim dalmatskim pridjevom *santu* + *svetačko* ime, koje Hrvati prilagođuje svojem glasovnom sustavu (*santu*- > **sqt*- > *sut*- + *svetačko* ime) do kraja X. stoljeća: *Sutožel* (: s. Ansellus, g. 1210), *Sutuľja* (: s. Elia, brdo kod Splita), *Sučđdar* (: s. Izidor, sjeveroistočni dio Splita), *Sučđrac* /*Čučđrac* (: s. Georgiu, naselje u Kaštelima), *Sumaksim*/*Sumajsin*/*Sumđjs* (: s. Maximus, crkvice u Poljicima na sljemenu brda Perunskog), *Sudaněja* (: s. Daniel, 1264. g., Trogir), *Sučđrac* (Klis), *Sukojsđn*/*Skojsđn* (: s. Cassianu, predio u Splitu), *Sukojsđn* (Solin), *Sumpětar* (: s. Petru, crkva i naselje u Poljicima), *Supđval* (: s. Paulu, predio u Splitu), *Supětar* i *Supětarska* (ostaci crkve i uvala na Čiovu), *Supětar* (ostaci crkve na Šolti), *Sustipan* (: s. Stephanu, Poljica i staro splitsko groblje), *Sustikva* (: s. Tekla, brdo između Solina i Mravinaca), *Sutrořica* (: s. Trojstvo crkva i predio u Splitu), *Smđjovača* (: s. Mihael, ostaci crkve između Splita i Omiša), *Stobrěč* (: s. Laurentiu, stari Epetion, naselje kod Splita), *Stomōrica* (: s. Maria, ostaci crkve u Poljicima), *Stomorđja* (Donja Kaštela i groblje naselja Stomorske s crkvom), *Stomōrska* (naselje na Šolti), *Stombrāta* (: s. Martha u Bijačima), *Štařfilić* (: s. Feliciu, Kaštela). Vidi podrobnije V. Putanec, *Refleksi starodalmatskog pridjeva SANCTUS u onomastici obalne Hrvarske*. Slovo 13, Zagreb 1963, 137—175, te kartu razmještanja tih toponima u knjizi P. Šimunović, *Istočno-jadranska toponimija*. Izd. "Logos", Split 1986, 109—120.

Ime *Domnius/Domnio* zasvjedočeno je na rimskim natpisima u Solinu⁴. U diplomatskim vrelima spominje se u X. stoljeću: *Domnius, tribunus*, u Zadru g. 986, 986—999, u Splitu: *Domnius Drasi*, g. 1075 (kao sin Hrvata Draže)⁵. U XI. stoljeću, međutim, prevladava oblik *Duimus/Duymo*⁶. Tako se u ispravi splitskoga nadbiskupa Lovre, kojom god. 1068. poklanja benediktinkama zemlje i crkvu sv. Marije⁷, navode osobna imena: *Duimo Zuppo, Duimo Dragaviti, Duimo Claudi, Duimo filii Ualize, Duimo domni Dragi*⁸. Kad se to ime odnosi izravno na splitskoga sveca, ime nosi arhaičniji lik⁹ *Domnio: cella beatissimi Domnii, clerici sancti Domnii*¹⁰. Takvo dvojstvo likova pokazuje kako je u splitskom imenskom repertoaru sasvim prevladao lik *Duimo* (Dujm), koje, kao tipično splitsko ime, nose podjednako Romani i Hrvati.

Taj mlađi lik s izvršenom metatezom /mj/ > /jm/: *Dumnio* (> *Dujm*) gen. *Dujma*¹¹ (< *Dumja* < **Dumnia*) nalazi se i u drugim najstarijim splitskim potvrđama: god. 1020: *Duimo* testimonio (CD 1,59), god. 1040: *Duimus* Grassu (CD 1,74), god. 1071: *Duimus* u(a)lastelin (Pag, CD, 1,125), god. 1078: *Duymus*, prior Spalati (CD 1,167), god. 1080: *Duymo* Boçe (CD 1,173), *Duimo* Dragauto (CD 1,176), *Duimo* de Tulo, testis (CD 1,176), *Duymo* filii Stresinna (CD 1,177), *Duymo* de Srenine (CD 1,174), god. 1090: *Duymus* prior Spalati (CD 1,196) itd.

Ime *Dujmo/Dujam* osobito je objavljeno i često u splitskoga plemstva od XIII. do XV. stoljeća¹². Brojčano je najviše potvrda iz Splita i Trogira, tek nekoliko iz Zadra i Krka, a gotovo izostaju u Dubrovniku. Ta činjenica poklapa se s protegom splitske nadbiskupije toga vremena¹³.

⁴ "Salonitanischer Martyr unter Diokletian" (*CIL* 9505, 1287 ob, 14239). G. Alföldy, *Die Personennamen in der römischen Provinz Dalmatia*. Beiträge zur Namenforschung 4, Heidelberg 1969, 190.

⁵ K. Jireček, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjega veka* (prijevod). Izd. Naučno delo, Beograd 1962, 164, 279 (pokrata K. Jireček, *Romani*).

⁶ Promjenu /o/ > /u/ nalazimo u imenu *Grgur* (< Gregoriju), te u toponimima *Duklja* (< Doclea), *Sulet* (< Solenta), *Pulj* (< Pola) i u splitskom toponimu *Dūje* (: *Duglie* < *Dollie* < lat. *doelia*, pl.n.; usporedi splitski hrvatski toponim *Băčvice*) itd.

⁷ *Codex diplomaticus regni Croatiae Dalmatae et Slavoniae*, 1, 109—112, god. 1068. (pokrata *CD*).

⁸ *Ibidem*, 111—112.

⁹ Vidi u vezi s tim P. Šimunović, *Antroponimijski sustav Povaljske listine i Povaljskog praga*. Brački zbornik, 15, Supetar 1987, 140—141.

¹⁰ U Sumpetarskom kartularu (1080) navode se *terrae sancti Domnii, confinium territorie sancti Domnii*. Farlati spominje *Salinas apud aquam sancti Domnii*. U *Bulletinu* (sv. XIV, Split 1891, str. 146) navodi se da je dolina *Dujmovača* između Splita i Solina dobila ime od izvora sv. Dujma. Usp. P. Skok, *Postanak Splita*, str. 38.

¹¹ Sličnu metatezu kao u *Sudāmja/Sudājma* nalazimo u splitskom toponimu istoga tipa: *Sukošjān/Sukošjān* (< *sanctu Cassianu*), te u splitskom predijalnom imenu *Poj(i)šān* (< **Pasianu* < *Pansianus*).

¹² K. Jireček, *Romani*, 279.

¹³ Salonitanska crkva smatrala je sebe "metropolis usque ad ripam Danubii et pene totum regnum Chroatorum". Potkraj srednjega vijeka protezala se splitska nadbiskupija do ušća Neretve na jugu, a na sjeveru zahvaćala je biskupije Senja i Krbave. K. Jireček, *Romani*, 55.

Doista u Krbavskoj biskupiji, u Driveniku, sv. Duje se slavi kao patron župe. Nije sigurno je li taj kult iz vremena kad je Krbavska biskupija pripadala splitskoj nadbiskupiji, ili iz vremena poslije pada Klisa (1537), kad su mnoge obitelji iz splitskog područja došle u taj kraj i donijele sa sobom kult sv. Dujma, kako se to do danas drži u Driveniku. Crkvice ovom splitskom svecu nalazi se u Dolu na Hvaru, i smatraju da potječe iz X. stoljeća (Vjesnik hvarske biskupije, 2, 1991, 6). Na Vrgadi bilježim toponim *Sudūjmi* (Sudūjam), kojim se imenuje brdo na kojemu je današnja župna crkva sv. Trojstva, ali nema povijesnih ni arheoloških potvrda.

Treba pretpostaviti da su Hrvati zarana u romanskom blagdanskom imenu **sandomja*/**sandujma* (festa) čuli nalgašeno kratko /u/ (i /o/) u zatvorenu slogu kao svoj poluglas: **sudǫmja*/**sudǫjma*, pri čemu je poticaj mogla dati i disimilacija vokala *u — u — a > u — a — a*. Slična promjena /u/, /o/ > /a/ zbivala se u toponimima: *Makar* (< **mǫkǫr* < dalm. **mukru* < *Muccurum*), *Bakar* (< **bǫkǫr* < dalm. **bukur* < *Buccuri*), *Skadar* (< **skǫdǫr* < dalm. **skudr* : *Scutari*), *Oprtalj* (< **opǫrtǫl* < *ad Portulam*)¹⁴ itd.

Skokovo tumačenje kako vokal /a/ mjesto latinskog /o/ u toponimu Sudamja “upućuje bez sumnje na romanski izgovor”¹⁵, kako je od latinskog *locus* u krčko-romanskom *luk* pored *lǫok*/*lǫak*¹⁶, teško je za splitski dalmatski prihvatljiva. Veljotska je diftongacija mlađa pojava i tumači se čakavskom diftongacijom, a ne samim razvitkom veljotskoga vokalizma.¹⁷

Zanimljivo je da se jedino u blagdanskom imenu *Sudamja*/*Sudajma* — koje Hrvati čuju od splitskih Romana i prilagođuju svojemu izgovoru kao jedinstven izričaj, u kojem ne razabiru romanske sastavnice (**san(t-) domja*) — zbiva pojava *o/u > a*, koja nije zahvatila osobno ime *Domio*/*Dojmo* (*Dujam*, *Duje* i sl.). To često osobno ime u Splitu i okolici nikad nije prekidalu vezu sa svetačkim imenom, koje se nadijevalo romanskim i hrvatskim osobama i čiji je oblični status zasvjedočen i u pismenoj tradiciji, u ustaljenom liku gradskoga zaštitnika. Tek ime iz čijega je lika bio “ispražnjen” leksički i onomastički sadržaj, kako je to bilo u hrvatskih narodnih osobnih imena i toponima, koje zapisuju romanski pisari, brže se i lakše prilagođuje fonološkom sustavu usvajatelja dotičnoga imena.¹⁸

Možda bi tek jedna toponimijska potvrda svjedočila da se u pučkoj toponimijskoj kreaciji ta promjena /u/ > /a/ dogodila u romanskom imenu *Dumjo*. Riječ je o poljičkom toponimu *Damjača* (< **dǫmj-* + *-ača*), kojim se imenuje lokalitet za-

¹⁴ Zamjena starodalmatskog /o/ (i /u/) hrvatskim poluglasom /ǫ/ nahodi se u toponimima *Corinium* (> **kǫrin*) > *Karin*, pored *Krin* (v. lat. pridjev *crineses*, CD 12,196, iz g. 1335), *ad Portulam* (> **opǫrtǫl*) > *Oprtalj*, *Corcyra* (> **kǫrkǫr*) > *Krk*, sa stapanjem poluglasa sa susjednim *r* u /r/. Tako i *Curicum* (> **curcu* — **kǫrǫk*) > *Krk* i s. Da je /u/ > /ǫ/ > /a/ slavenska promjena, pokazuje makedonski toponim *Skǫpje* (< **skǫp-* < *Skupi*) s makedonskom promjenom /ǫ/ > /o/ i sl. Usp. Ch. E. Bidwell, *The Chronology of Certain Sound Changes in Common Slavic as Evidences by Loan from Vulgar Latin*, Word, VII, No2, 1961, 115—116.

¹⁵ P. Skok, *Postanak Splita*, 38.

¹⁶ P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, 1971, 445.

¹⁷ P. Guberina, *La diphtongaison vegliote est-elle une diphtongaison romane?*. Zbornik u čast Petru Skoku, Djela JAZU, 59, Zagreb 1985, 181—182. Na str. 141. navodi se ostala literatura iz te problematike.

¹⁸ Takvih je primjera mnogo u osobnim imenima: *Belata* (1080, za *Belota*), *Dabro* (1090, = *Dobro*), *Pradano* (1080, = *Prodan*), *Dabravito* (1068, = *Dobrovit*), *Dragavito* (1068, = *Dragovit*), *Draganogo* (= *Dragoneg*)... te u toponimima *Abravizzo* (= *Obrovac*), *Madonna de attaco* (= *Gospa od Otoka*) itd. Imena izopačuju prilagodbama svojim fonološkim sustavima inojezični govornici, koji u njima već ne mogu prozreti leksički ni onomastički sadržaj (objekt imenovanja). Zato su blagdansko ime *Sudamja*/*Sudajma* i toponim *Damjača* mogli nastati kao hrvatske pučke kreacije. Pridjev *sandujamski* (*sandujamsko jugo*, koje puše oko blagdana sv. *Duje* i može biti pogubno za usjeve i voćke), kasnija je tvorevina i on je etimološki i onomastički razumljiv. Vidi bilješku 24.

padno od crkve u Srinjinama¹⁹, u kojima je već god. 1080. spomenut Dujmo de Sre-
nine.²⁰

Blagdansko ime Sudamja/Sudajma (i toponim Damjača) kao hrvatska pučka kreacija u prilagodbi romanskoga imena upućuje na to kako kult sv. Dujma i festa santi Domnii imaju duboke korijene u hrvatkom puku. Po svjedočenju don Frane Bulića, neusporedivo najvećeg autoriteta u ovim pitanjima, ta se svetkovina po svojoj splitskoj dijecezi naziva *Sudajma*, a u gradu Splitu i njegovu predgrađu — *Sudamja*²². Potonji lik govori se u Poljicima (usporedi i toponim *Damjača*) i pamti se “po gladnim zemanima, kad je kod svita malo novaca, a u polju još nikakva ploda. Sudamja prozvana gladna”.²³ Na Braču težaci nadničari od toga dana imaju pravo na kratki odmor u polju poslije objeda²⁴. U Splitu i okolici na Sudamju se oblače laganija, ljetna odijela, jer Sudamja je doista početak ljeta, koje počinje ovom najvećom splitskom pučkom svetkovinom.²⁵

Summary

THE SPLIT *SUDĀMJA*

The name of the Split feast *Sudamja/Sudajma* (“festa sancti Domnii”) has not yet been adequately explained. The author believes that the name originated from the Old Dalmatian adjective *san(c)tu* + *Domniū*. In the adjective *santu* the cluster /an/ in front of a consonant gave in Croatian the back nasal /q/ pronounced until the end of the 10th century and giving /u/ after that. In this way the forms **Sudumja* and similar originated. The short stressed /u/ in the closed syllable was perceived by the Croatian folk as their semivowel /ɤ/ which later gave /a/ = *Sudāmja*.

The author connects this feature with that in the toponimes *Makar* (< *mṛk̄r < *mukru < Muccurum), *Bakar* (< *bṛk̄r < *bukuri < Buccuri), *Skadar* (< *skṛdr < *skudr < Skutari), *Skopje* (< *skṛp < Skupi) etc. The metathesis /mj/ > /jm/ is well known in Croatian dialectology (*sumja* > *sujma*), and it resembles the metatheses which occurs in the Split toponimes: *Sukošjān* > *Sukojsjān* (< *santu Cassianu), *Pojišjān/Pojšjān* (< *pasianu < Pansianu). The author finds the same feature in the toponime *Dumjača* (: *Dumj- + -ača). He considers these features as Croatian popular adaptations which have not occurred in the personal name *Dujam*, the toponime *Dujmovača* “terrae s. Domnii” and in the adjective *sandujamski*, because of the link with the saint’s name *Domnio/Duomo* etc., which has been well liked and is frequent as name of Split Romas as well as Croats from the foundation of Split, has never been broken.

¹⁹ Vidi Bulletino di archeologia e storia dalmata. Urednik don F. Bulić, knj. XXXI, Split 1908, 24.

²⁰ *CD*, 1,174, iz 1080. godine.

²¹ Jedva da se u *Sudamji* i u poljičkom toponimu *Damjači* prepoznavalo svetačko ime *Damnio/Duje*, kako se to prepoznavalo u splitskom toponimu *Dūjmovača* “salinas sancti Domnii”. U izopačenu toponimu *Sutiikva* jedva da se danas može prepoznati sv. Tekla. Onimi vrlo lako gube leksički sadržaj u korist svoje nominativnosti (identifikacije i diferencijacije određenog onomastičkog sadržaja).

²² K. Jireček, *Romani*, 66.

²³ F. Ivanišević, *Poljica*. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. 10, 1, Zagreb 1905, 51.

²⁴ P. Šimunović/R. Olesch, *Čakavisch-deutsches Lexikon*, III, Čakavishe Texte, 25/3, Böhlau Verlag, Köln-Wien 1983, 12: Mīsec mōž “Sēlmega je svēti Dūjē, spliski svētāc. Ol tēga dōna težōci su na žurnōti jemāli prāvo zaspā bokūn pōsli obīda. Dōn je vēj dūžji, vrīme se uštajunō i na trišnjoh se jūr rumenū rōne trišnje. Jedīno se bojāt sandūjanskega jūga, koji znō oprūdīt lōzje i zēb.”

²⁵ F. Baras, *Stoljetna tradicija Dudamje*. Vjesnik, Panorama, od 5. V. 1991, str. 21.